

8. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року (зі змінами та доповненнями станом на 11.02.2014 р.) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

Summary. *In the article contents of freedom of the entrepreneurial activity, market power of the subjects of manage, feature of its display on commodity markets, in particular, to influence and facilities market power to the freedom of entrepreneurial activity of participants of the market relations. The content of legislative, market barriers and barriers of the state power for free adopt decisions subject of manage are determined in the article.*

Key words: *competition, market power, freedom of entrepreneurial activity, market, subject of manage, competition legislation.*

УДК 338.22(477)

Мозолюк Н.І., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА СТРАТЕГІЧНУ ЗАХИЩЕНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто зв'язок між стратегічною захищеністю підприємства й економічною безпекою держави. Проведено оцінювання показників економічної безпеки держави протягом 2005-2013 рр. та охарактеризовано їх вплив на стратегічну захищеність підприємства.

Ключові слова: *стратегічна захищеність, економічна безпека, види безпеки, показники економічної безпеки.*

Стратегічна захищеність підприємства в ринкових умовах означає його стабільність, конкурентоздатність, платоспроможність, життєздатність.

Дослідженню проблем ефективного управління підприємством і пошукам шляхів його ефективного функціонування присвячені численні праці сучасних авторів [10-12]. Нові управлінські підходи до функціонування підприємств також розглядаються у працях [16; 22].

Проте сучасні економічні умови характеризуються стійкою нестабільністю, постійними сплесками економічних криз, які стають все більш затяжними й глобальними. Перед підприємствами постають проблеми захищеності своєї господарської діяльності, причому у стратегічному плані, тобто мається на увазі не лише господарська діяльність у теперішніх умовах забезпечення підприємства ресурсами, кадрами, ринками збуту, але й розуміння своєї перспективи як господарської одиниці у довготривалому періоді. А вже періоду, коли суб'єкт господарювання впевнений у своєму завтрашньому становищі, практично немає. Сучасні нестійкі економічні реалії, які досить небезпечні для підприємств, стають перманентними.

Проблеми пошуку способів збереження надійних і безпечних у господарському розумінні умов ведення бізнесу, в яких підприємство могло б функціонувати, відповідаючи певним умовам захищеності свого господарського становища і маючи відповідний рівень захисту своєї діяльності як суб'єкта господарювання, стають важливими.

Дедалі частіше успішне функціонування підприємства пов'язують зі станом його безпеки, тобто захищеності та відповідним рівнем цього показника. На сьогоднішній день найбільш розробленим напрямом у сфері безпеки функціонування підприємства залишається економічна безпека, про що свідчить значна кількість праць науковців. Проте підприємства піддаються негативному впливу не лише у сфері економічної безпеки.

Для підприємства має значення вміння поєднати можливості для забезпечення різних видів безпеки і вміння реагувати у своїй діяльності на найменші негативні прояви економічних ситуацій, які можуть нести загрозу, разом з тим не витрачаючи надмірну кількість ресурсів для забезпечення своєї захищеності.

Зростання частоти і повторюваності кризових явищ викликало адекватну відповідь вчених у вигляді розроблення антикризових заходів. Однак настання кризових ситуацій є настільки стрімким, що у підприємства не вистачає часу підготуватись до них, тому стратегічна захищеність передбачає використання елементів антикризового управління, але швидше для виявлення «слабких місць» у господарській діяльності, які треба передбачити наперед і врахувати як органічний елемент у стратегічних процесах.

Оскільки будь-яке підприємство функціонує в оточенні зовнішнього і внутрішнього середовищ, ефективність тих меж діяльності, в яких воно перебуває, залежить насамперед від того, наскільки держава спроможна забезпечити необхідний їхній рівень. Сьогодні саме в особі державі підприємства вбачають джерело небезпеки господарської діяльності, що пояснюється не лише розбіжністю інтересів, а й загрозовою ситуацією, що пов'язується з виконанням державою своїх функцій.

Мета дослідження: представити систему економічних показників, які стануть для підприємства певним орієнтиром щодо очікуваних загроз в його діяльності та обгрунтувати їхній зв'язок зі стратегічною захищеністю підприємства.

Оскільки підприємство перебуває в оточенні зовнішнього та внутрішнього середовищ, чекати небезпеки можна і як зсередини, так і ззовні. Для забезпечення відповідного рівня стратегічної захищеності внутрішнє середовище відіграє навіть більшу роль, ніж зовнішнє. Прерогативою держави є створення безпечних умов для підприємств, забезпечення стабільної економічної ситуації в країні та здійснення господарської діяльності.

Макроекономічні показники є важливими індикаторами економічної безпеки держави. Проте будь-які аналітичні дані, які дозволяють передбачити ймовірну загрозу, виявляться корисними лише тоді, коли їм буде приділена увага з боку керівництва фірми. На сьогодні навіть існує поняття «культура безпеки» [17, с.76]. Це означає, що до можливих загроз не просто треба заздалегідь готуватись, а й те, що їх треба «змодельовати» – якщо керівництво підприємства зможе передбачити певні негативні події і врахує їх у розробці стратегії своєї поведінки, пристосування до цих загроз стане лише частиною реалізації планів господарської діяльності підприємства.

Звичайно, економічні показники безпеки не гарантують дотримання умов ефективного функціонування фірми, але оцінювання їх впливу, динаміки, умов зміни можуть допомогти у розробці завдань забезпечення стратегічної захищеності підприємства.

Оскільки підприємство є структурою господарською, велику роль для забезпечення належних умов господарювання відіграє стан економічної безпеки. Її можна вважати найважливішою сферою забезпечення стратегічної захищеності підприємства, тому що вона стосується безпосередньо умов виробничої діяльності, яка є для підприємства основною.

У науковій літературі існують різні підходи до трактування поняття економічної безпеки: «економічна безпека означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами держави захищеність національно-державних інтересів» [17, с.34], «це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх

і зовнішніх загроз», «стан економічної системи, що визначається стійкістю до внутрішніх і зовнішніх дій, що загрожують суспільству», «якісна характеристика стану економічної системи, яка здатна підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства та реалізацію державних інтересів» [13, с.143], «здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави» [13, с.144].

Якщо узагальнити викладені вище визначення економічної безпеки, то розрізняють два підходи до трактування економічної безпеки:

- як стан захищеності;
- як роль у недопущенні переходу окремих параметрів за свої граничні величини [17, с.54], тобто певні нормативні порогові значення.

Отже, категорія економічної безпеки передбачає, що її можна вимірювати, проте існує проблема виміру таких її характеристик, які є швидше якісними, а не кількісними (наприклад, непродумані економічні реформи ринку землі як важливого національного ресурсу); що вона передбачає існування певних нормативних значень, які за сьогоденних умов є допустимими. Також важливу роль відіграє об'єкт економічної безпеки, тобто на що вона спрямована. Забезпеченість економічних інтересів для різних суб'єктів може означати одночасно різний ступінь як безпеки, так і небезпеки, враховуючи різну направленість інтересів тих чи інших суб'єктів (наприклад, рівень оподаткування для підприємств і бюджету держави).

Суть економічної безпеки трактується як здатність забезпечити стійкість розвитку перед загрозами, тобто зберегти існуючий стан, якщо з'являтимуться загрози, які можуть його порушити. Стратегічна захищеність повинна передбачати здатність зберегти перспективи діяльності і функціонування підприємства, а отже й стратегічно орієнтовані сфери діяльності, її всеохоплюваність.

Важливим аспектом у формуванні системи стратегічної захищеності є також те, що вона, можливо, повинна не просто стійко протистояти тим загрозам, які можуть невдовзі виникнути, а, враховуючи стратегічність характеру захищеності, зреагувати заздалегідь. Загрозам не треба протистояти, витрачаючи на це спеціальні ресурси, а використати ресурси на зміну діяльності таким чином, щоб нівелювати вплив цих загроз на підприємство.

Приділення уваги саме показникам економічної безпеки пояснюється тим, що будь-яке підприємство працює на території певної держави і значно залежить від тих умов господарської діяльності, які в ній створено, тому важливим є дослідження показників економічної безпеки на макrorівні.

Рівень економічної безпеки визначають методом моніторингу основних економічних показників і порівняння їх з пороговими значеннями, експертними оцінками, аналізом обробки сценаріїв, методами оптимізації, теоретико-ігровими методами, методами багатовимірною статистичного аналізу, методом теорії штучних нейронних мереж [17, с. 94].

Для оцінювання існуючого макросередовища варто використати метод граничних величин, тобто статистичні показники потрібно порівнювати з базовими (нормативними) показниками. Зручність такого методу полягає у простоті його застосування, можливості побачити взаємозалежність різних економічних параметрів, адже для розрахунків тих чи інших показників часто застосовуються ті самі економічні величини (наприклад, ВВП).

Для оцінювання стану економічної безпеки та її показників, які повинні враховуватись у системі стратегічної захищеності, важливе значення має вибір групи показників.

На сьогодні існують різні підходи до класифікації видів безпеки. Окремо автори виділяють технологічну безпеку, економічну, фінансову, зовнішньоекономічну, продовольчу, ресурсну й енергетичну. Наприклад, В. М. Геєць включає до структури економічної безпеки енергетичну, фінансову, зовнішньоекономічну, екологічну, продовольчу та демографічну [17, с. 35], хоча, за іншими підходами, енергетична безпека є складовою ресурсної безпеки. Згідно з іншими класифікаціями ресурсна, продовольча, екологічна та демографічна безпеки – це окремі види безпеки [13, с. 146].

Для визначення та оцінювання показників економічної безпеки варто виокремити її загрози, які поділяють на внутрішні та зовнішні відповідно до впливу на підприємство і державу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

До внутрішніх загроз можна віднести високу матеріало- та енергомісткість виробництва, нераціональну структуру виробництва в державі, використання застарілих технологій, низький рівень конкуренції, енергетичну кризу, низьку продуктивність праці, нерівномірний розподіл доходів, низький рівень заробітної плати, неефективне використання природних ресурсів, недостатні золотовалютні резерви, значний дефіцит державного бюджету, значну частку тіньової економіки, низький рівень ВВП на душу населення [17, с. 37].

До зовнішніх загроз можна віднести розбалансованість експорту-імпорту перевалювання в імпорті сировинних продуктів з низьким ступенем переробки, невважену лібералізацію, негативне сальдо платіжного балансу, імпорт в Україну старих технологій, некеровану еміграцію трудових ресурсів, в тому числі високоінтелектуальних, відтік капіталу.

Таким чином, за наявності негативних тенденцій на макrorівні можна говорити про загрози для підприємств з боку самої держави, адже значна кількість параметрів економічної діяльності піддається регулюванню, причиною не завжди є зовнішні чинники, пов'язані насамперед із світовою фінансово-економічною кризою.

У табл. 1 наведено показники економічної безпеки на макrorівні та їх граничні значення. Оскільки у дослідженні частково висвітлено питання класифікації видів безпеки, в табл. 1 наведено наскрізний перелік таких показників без віднесення їх до конкретного виду безпеки.

Враховуючи проблематичність обчислення деяких видів показників і неоднозначність їх віднесення до показника того чи іншого виду безпеки, у табл. 1 більшу увагу приділено саме показникам, які визначають рівень власне економічної безпеки.

На основі табл. 1 можна зробити висновки, що, окрім рівня падіння ВВП, рівня інфляції, життя населення, рівня покриття імпорту експортом, розподілу доходів, частки імпорту на споживання та продуктів і коефіцієнта монетизації, інші показники демонструють гірші від нормативного значення, причому для деяких показників за останні роки вони погіршилися.

Така ситуація з рівнем показників економічної та інших видів безпеки свідчить про те, що держава не створює та не підтримує умов, які нададуть можливість з належним рівнем захищеності працювати вітчизняним підприємствам. Держава може втратити важелі управління і виконання функцій гаранта забезпечення належних умов функціонування для суб'єктів господарювання, які працюють у ній.

Таблиця 1

Показники стану економічної безпеки держави та їх нормативні значення

№	Назва показника	Гранична величина
1.	Зниження обсягу валового внутрішнього продукту	50%
2.	Питома вага в промисловому виробництві обробної промисловості	70%
3.	Обсяги інвестицій у відсотках до ВВП	25%
4.	Витрати на наукові дослідження у відсотках до ВВП	5%
5.	Питома вага у промисловому виробництві машинобудування	20%
6.	Питома вага нових видів продукції в обсязі продукції машинобудування	6%
7.	Тривалість життя населення	70 років
8.	Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (МОП)	7%
9.	Частка населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум	7%
10.	Розрив між доходами 10% високо- та 10% низькодохідних груп	8 разів
11.	Рівень інфляції за рік	20%
12.	Обсяг внутрішнього боргу у відсотках до ВВП	20%
13.	Обсяг зовнішнього боргу у відсотках до ВВП	25%
14.	Питома вага зовнішніх позик у покритті дефіциту бюджету	30%
15.	Дефіцит бюджету у відсотках до ВВП	5%
16.	Обсяг іноземної валюти щодо національної	не більше 10%
17.	Обсяг іноземної готівки щодо національної готівки	не більше 25%
18.	Показник монетизації ВВП (відсоток грошового агрегату М2 до ВВП)	не менше 50%
19.	Частка імпорту у споживанні	не більше 30%
20.	Частка імпорту у споживанні продовольчих товарів	25%
21.	Дефіцит торговельного балансу у відсотках до ВВП	менше 5%
22.	Відношення обсягу золотовалютних резервів до річного обсягу імпорту	не менше 25%
23.	Загальний обсяг зовнішнього боргу країни до річного експорту	> 200-250%
24.	Частка імпорту в постачанні природного газу	<30% від потреби з однієї країни
25.	Частка імпорту в постачанні нафти	< 30% від потреби з однієї країни
26.	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	> 90% протягом 3 міс. підряд
27.	Обсяг ВВП у відсотках до середньосвітового рівня на душу населення	100%
28.	Співвідношення рівнів мінімальної та середньої заробітної плати	60%

Проведені розрахунки рівня економічної безпеки України свідчать, що державою не забезпечено належний рівень економічної безпеки для суб'єктів господарювання. У результаті проведеного дослідження визначено найбільш загрозливі показники та причини їх виникнення. Обчислення значної кількості економічних показників дає можливість підприємствам врахувати їх для оцінювання власного рівня та стану стратегічної захищеності. Подальшим завданням може стати класифікація видів безпеки та їх відповідних показників.

Список використаних джерел

1. Про Державний бюджет України на 2005 рік: Закон України від 23.12.2004 №2285-IV // zakonl.rada.gov.ua.
2. Про Державний бюджет України на 2006 рік: Закон України від 20.12.2005 №3235-IV // zakonl.rada.gov.ua.
3. Про Державний бюджет України на 2007 рік: Закон України від 19.12.2006 №489-V // zakonl.rada.gov.ua.
4. Про Державний бюджет України на 2008 рік: Закон України від 28.12.2007 №107-VI // zakonl.rada.gov.ua.
5. Про Державний бюджет України на 2009 рік: Закон України від 26.12.2008 №835-VI // zakonl.rada.gov.ua.
6. Про Державний бюджет України на 2010 рік: Закон України від 27.04.2010 №2154-VI // zakonl.rada.gov.ua.
7. Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України від 23.12.2010 №2857-VI // zakonl.rada.gov.ua.
8. Про Державний бюджет України на 2012 рік: Закон України від 20.12.2011 №2905-III // zakonl.rada.gov.ua.
9. Про Державний бюджет України на 2013 рік: Закон України від 26.12.2012 №380-IV // zakonl.rada.gov.ua.
10. Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Дж. Идеализированное проектирование. Как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Пер. с англ. Ф.П. Тарасенко. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 265 с.
11. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / Пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.
12. Грошовий агрегат M2 // Національний банк України // www.bank.gov.ua.
13. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К.: Сатсанга, 2001. – С. 141-152.
14. Золотовалютні резерви України у 2005-2013 роках // Українська правда // minfm.com.ua.
15. Кризові явища у світовій економіці та антикризова політика України / За ред. В. М. Гейця. – К.: Інститут економічного прогнозування, 2002. – 76 с.
16. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту: Підручник. – 2-ге вид., випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 462 с.
17. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія / В.М. Гець та ін. ; За ред. В. М. Гейця. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 239 с.
18. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь / За ред. В.М. Гейця. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – 107 с.
19. Середня тривалість життя в Україні у 2010 році // Організації Об'єднаних Націй в Україні //www.un.org.ua.
20. Статистична інформація (Розділи: Національні рахунки, Промисловість, Інвестиції та будівельна діяльність, Зовнішньоекономічна діяльність, Наука та інновації, Витрати та ресурси домогосподарств (диференціація життєвого рівня населення), Демографічна ситуація) // Державна служба статистики України // www.ukrstat.gov.ua.
21. Українці навчилися доживати в середньому до 72 років // Тиждень: Газета // tyzhden.ua.
22. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент: Учебник. – 7-е изд., исправл. и доп. – М.: Дело, 2005. – 448 с.

Summary. The article considers the relationship between enterprise strategic security and state economic security. The calculations for the state economic security indicators are performed for the years 2005–2013, and their impact on enterprise strategic security is revealed.

Key words: *strategic security; economic security; types of security; economic security indicators.*

УДК 658:338

Олійник О.С., старший викладач

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ТЕНДЕНЦІЇ КОРИГУВАННЯ ЦІН З ВРАХУВАННЯМ КОЛИВАНЬ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

В статті розглянуто особливості взаємодії конкуруючих підприємств в різних ринкових умовах та різновиди їх реакцій, проаналізовано вплив ціни на конкурентну позицію підприємства. Удосконалено підхід до оцінки еластичності попиту на основі врахування динаміки конкурентного середовища, що дозволяє більш точно оцінити наслідки зміни цін і підвищити ефективність цінових рішень.

Ключові слова: *ціноутворення, конкурентне середовище, конкурентна позиція, еластичність попиту*

Вступ. В сучасних ринкових умовах переваги отримують ті підприємства, які приймають економічно обґрунтовані цінові рішення та здійснюють ефективне стратегічне управління ціноутворенням. Ціни визначають рентабельність і прибутковість і, отже, життєздатність підприємства, вони визначають фінансову стабільність підприємства, і є найсильнішим зброям в боротьбі з конкурентами. Важливість цінових рішень в умовах конкурентного середовища пояснюється також тим, що вони можуть мати довготривалі наслідки для споживачів, дилерів, конкурентів, багато з яких складно передбачити і, відповідно, оперативно запобігти небажаним тенденціям після їх прояву. Питання ціноутворення в умовах конкурентного середовища розглядаються в роботах М. Артуса [1], В. Гончарова [2], Є. Жданко [3], О. Скачкова [4] та інших.

Водночас, мінливість конкурентного середовища вимагає постійного вдосконалення існуючих підходів до прийняття цінових рішень, що обумовлює актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є вдосконалення теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо прийняття цінових рішень з урахуванням динаміки конкурентного середовища. Для досягнення поставленої мети сформульовано наступні цілі дослідження: проаналізувати вплив ціни на конкурентну позицію підприємства в різних умовах конкурентного середовища; дослідити реакцію конкуруючих підприємств на зміну цін одного з учасників ринку; розробити рекомендації щодо підвищення ефективності прийняття цінових рішень в умовах конкурентного середовища.

Методологія. Методичною основою дослідження стали діалектичний, логічний та системний підходи до розгляду процесів і явищ в економіці. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи: спостереження, порівняння, вимірювання, узагальнення, абстрагування, формалізації, аналізу і синтезу.

Результати дослідження. Особливістю сучасної економіки є те, що в ринкових умовах підприємства змушені функціонувати в певному конкурентному середовищі і брати участь у конкурентній боротьбі.